

ΝΕΟΣ

ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΤΑΞΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

16

1922

ΦΩΤΟΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ * 1969 * RÉIMPRESSION ANASTATIQUE

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΒΑΣ. Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

ÉDITIONS
BAS. N. GRÉGORIADÈS

Ε.Υ.Δ της Ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΓΟΔΟΦΡΕΙΔΟΥ LANGEN

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν ΡΚ καταλοίπῳ, τῷ φέροντι τὴν ἐπιγραφὴν Γοδοφρείδου Langen περιγραφή τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως λατινιστί εὗρηγται καὶ τρεῖς ἐπιστολαὶ τοῦ δόκτορος Herding, ξοφθοῦ τῆς ἐν Giessen βιβλιοθήκης. Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται ἀπευθύνονται πρὸς τὸν Λάμπρον γραφεῖσαι ἡ μὲν πρώτη τῇ 10 Ἀυγούστου 1907, ἡ δὲ δευτέρα τῇ 15 Σεπτεμβρίου 1907 καὶ ἡ τρίτη τῇ 11 Ἰανουαρίου 1908.

Ἐν τῇ πρώτῃ ἀναφέρει ὁ Herding τῷ Λάμπρῳ ὅτι ἡ διεύθυνσις τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Giessen ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀντιγραφήν τοῦ περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔργου τοῦ Langen, τὴν ὅποιαν εὐχαρίστως θέλει κάμει. Ἐν τούτοις πρὸ τοῦ ἀντιγράψει τὸ κείμενον ἀποστέλλει αὐτῷ περιγραφὴν τινὰ τοῦ χειρογράφου, τοῦ περιέχοντος τὸ κείμενον. Ἴδου ἡ περιγραφὴ αὕτη τοῦ χειρογράφου τοῦ Giessen.

Der Schrift nach durfte sie (die Handschrift) etwa aus dem 18 Jahrh. stammen, sie ist nach einer Notiz des weiteren Besitzers auf der ersten Seite abgeschrieben aus einem Codex des 15 Jahrh. in dem sich auch noch andere kleinere Arbeiten aus der Heiligen — und Profangeschichte z. T. von Schulerhand geschrieben, befanden. Die rechte obere Ecke des ersten Blattes ist abgerissen und durch andres Papier ersetzt, auf dem eine dritte Hand das Fehlende ergänzt hat. Von dieser selben 3 Hand stammt auch die Bemerkung: Edita jam sunt duo haec Mss.

1. Περὶ βλ. Γ. Χαριτάκη κατάλογον σ. 124.

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΗΜΩΝ ΤΟΜ. ΙΣΤ'

14

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Es sieht so aus, als ob das auch schon auf dem jetzt verloren gegangenen Stück gestanden habe und ergänzt sei wie die erstern Zeilen der folgenden Randbemerkung. Wo diese Handschrift allerdings veröffentlicht ist, weiss ich nicht. Die Abschrift ist von dem Besitzer nach dem original durchkorrigiert. Die Vorlage hatte sehr viel abbreviaturen, die der Abschreiber manchmal falsch aufgelöst hat. Der Besitzer, derselbe von dem die Bemerkung «Ex codice... saeculi XV» auf der ersten Seite geschrieben ist, hat öfter am Rand die genaue Schreibung der original Handschrift notiert und die richtige Auflösung der Abkürzungen dazu geschrieben. 1 Seite 48 bricht der Text mitten in Satz ab, das Wort «nostras» ist durchgestrichen und der Besitzer hat dafür «e.t.c.» drübergeschrieben. Ich denke mir, dass sich etwa ein Professor von einem Studenten hat die Originalhandschrift abschreiben lassen. Der Student ist 's dann wohl müde geworden». 1

Ὁ Herding φρονεῖ ὅτι τὸ ἔργον δὲν ἔχει ἀξίαν τινά, ἐν ταῦτοις εἶνε πρόθυμος νὰ ἀντιγράψῃ τὸ περὶ ἀλώσεως ἔργον, τοῦ ὁποῖου στέλλει καὶ ἀντίγραφον τῆς πρώτης σελίδος.

Ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐπιστολῇ ἀναγγέλλει ὁ Herding τῷ Λάμπρῳ ὅτι οὖν τῇ παρούσῃ ἀποστέλλει αὐτῇ καὶ τὸ ἀντίγραφον κελεύμενον τοῦ περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κων/πόλεως ἔργου τοῦ Langen.

1. Ἄξιον σημειώσεως εἶνε ἐνταῦθα ὅτι ἐν τέλει τοῦ ἀντιγραφέντος κειμένου παρατηρεῖ ὁ Herding τὰ ἀκόλουθα· Aus der Bemerkung p. 7. Quod olim non perquam Grande legi geht hervor dass die Abschrift von demselben Mann gemacht ist, von dem auch die Korrektur beiruhrt, die ich Ihnen nemlich als 2 Hand oder Schrift des Besitzers bezeichnet habe

Dagegen rühren von einer jüngeren Hand die Randbemerkungen, die mit Lg. forte oder mit forté eingeleitet werden, auf p. 15. 23. 37 her. Ich habe das erst später gemerkt, konnte sie daher nicht mehr in der Abschrift besonders kennzeichnen.

Ἐν τῇ τρίτῃ ἀπαντῶν ὁ Herding εἰς τὴν ἐρώτησιν τοῦ Λάμπρου τί δηλοῦ τὸ ἐν τέλει τοῦ περὶ ἀλώσεως ἔργου Ε παρατηρεῖ.

«Nun habe ist die Handschrift noch eimal angesehen auch Freunde und Kenner gefragt, aber ich sowohl wie die anderen Herrn können das Zeichen nicht erklären. Einer vermutet, es solle nur ein Schlusszeichen sein, ein Schnörkel, wie man ihm wohl macht, wenn man froh ist fertig zu sein. Ich dachte es bateute vielleicht «correxī». Es konnte auch der Anfangsbuchstabe des Namens des Abschreibers sein».

Ταῦτα περὶ τοῦ περιεχομένου τῶν τριῶν ἐπιστολῶν τοῦ Herding. Ὡς πρὸς δὲ τὸ ἀντίγραφον παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς·

Τὸ ὑπ' ἀριθ. PK κατάλοιπον ἀποτελεῖται 1) ἐξ ἑνὸς φύλλου, τοῦ σταλέντος ὑπὸ τοῦ Herding ὡς δείγματος πρὸς τὸν Λάμπρον, ὡς ἐκ τῆς πρώτης ἐπιστολῆς τοῦ Herding γίνεται δῆλον καὶ 2) ἐξ ἑνὸς τετραδίου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἔχει ὁ Herding ἀντιγράψει τὸ κείμενον. Τὸ τετράδιον τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ φύλλων 16, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 3α καὶ 16β εἶνε ἄγραφα. Ἡ ἐπιγραφή τοῦ ἔργου εἶνε ἡ ἀκόλουθος·

«Ad clarissimum virum magistrum
Gotschalcum de Meschede, sactae The-
ologiae intepretem subtilissimum
atque Professorem eximium Historia
excidit et ruinae Constantinopo-
litanae urbis, per Gotfri-
dum Langen in-
cipit

Ἡ δὲ τοῦ περιθωρίου τοῦ πρώτου φύλλου σημείωσις ἡ ἑξῆς·

Edita jam sunt
duo haec Mss.

Ex codice in quo haec
occurrunt

Discipuli Germanici de sancti
ejusdemque promptuarium mira-
culorum B Mariae, item
Kalendarium de festis sancto-
rum intimandis; quibus sub-
iunguntur historica quaedam
et chronologica nec non
hoc Gottfr. Langen opus-
culum. Scripta sunt
omnia circa medium
saeculi XV

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω σημειώσεως γίνεται δῆλον ὅτι τὸ περὶ ἀλώ-
σεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔργον τοῦ Langen εἶχεν ἤδη ἐκ-
δοθῆ, δὲς. Ὁ Λάμπρος ἐν τῇ διατριβῇ αὐτοῦ «Μονηδίαι καὶ θρηνοὶ
ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως» τῇ δημοσιευθείσῃ ἐν Ν.
Ἑλληνομνήμωνι (τόμ. 5 τοῦ 1908 σ. 190 ἐ.) λόγον ποιούμενος περὶ
τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Langen καὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ Herding
σταλέντος αὐτῷ ἀντιγράφου τοῦ ἔργου τούτου ἐκ τῆς βιβλιοθήκης
τοῦ Giessen προσθέτει ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Langen ἐξετυ-
πώθη τῷ 1823 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «De capta a Mehemethe
II Constantinopoli Leonardi Chiensis et Codofridi Langi
narrationes sibi incicem collatae Recensebat et
notis illustrabat I. Bapt l'Eucy Doctor Sorbonicus abbes
praemonstrati. Lutitiae Parisiorum 1823» ὡς ὁ Zinkeisen
ἀναφέρει'. Ὁ Zinkeisen μάλιστα προσθέτει ὅτι ἀφορμὴν πρὸς
ἐκδόσιν τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Langen ἔδωκε κῶδιξ ἀγορασθεὶς ἐν
Νυρεμβέργῃ, ἐν ᾧ περιείχετο καὶ τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Langen, ὅπερ

1. Πρβλ. Geschichte des osmanischen Reiches. Ἐν Ἀμβούργῳ 1840 τομ.
Α' σ.823.σημ. 1.

ὅμως μετ' ἀκριφεστέραν ἐξέτασιν ἀπεδείχθη ὅτι περιεῖχεν ἐπεξεργασμένον τὸ κείμενον τοῦ Λεονάρδου τοῦ Μιτυλήνης.

Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι δυσκόλως δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ γράψας ἐν τῷ ἡμετέρῳ κώδικι «edita jam sunt duo haec Mss» εἶχεν ὑπ' ὄψει καὶ τὴν ἐκδοσιν ταύτην, ὡς φρονεῖ ὁ Δάμπρος. Ἀφοῦ τὸ ἡμέτερον ἀντίγραφον ἐγένετο κατὰ τὸν 18 αἰῶνα, δὲν ἠδύνατο βέβαια νὰ ἀναφέρῃ ἐκδοσιν τοῦ ἔργου τοῦ Langen γενομένην κατὰ τὸν 19 αἰῶνα. Κατὰ ταῦτα πλὴν τῆς ἐκδόσεως ταύτης τοῦ Bart. Leauy τοῦ 1823 ἔχομεν καὶ δύο ἄλλας τύποις γενομένας ἐκδόσεις τοῦ ἔργου τοῦ Langen.

Ἄξιον σημειώσεως εἶνε ἐνταῦθα ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Λεονάρδου τοῦ Χίου τοῦ χρηματίσαντος ἐπισκόπου Μιτυλήνης¹ συγγραφείσα ἱστορία τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔχει πολλάκις ἐκδοθῆ τύποις². Ἡ προχειροτέρα δι' ἡμᾶς ἐκδοσις εἶνε ἡ ἐν τῇ ἐλληνικῇ πατρολογίᾳ τοῦ Migne, τόμ. 159 σ. 923—944. Ἐν τῇ ἐκδόσει ταύτῃ τὸ ἔργον τοῦ Λεονάρδου φέρει ἐπιγραφὴν:

«Leonardi chiensis historia C)politanae urbis a Mahumete II captae per modum epistolae die 15 Augusti anno 1453 ad Nicolaum V Rom pont».

1. Περὶ τοῦ βίου τοῦ Λεονάρδου τοῦ Χίου παρέχει ἡμῖν πλείστας εἰδήσεις ὁ Κάρολος Χόπφ ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ ἔργου τοῦ Λεονάρδου «De Lesbo a Turcis capta epistola Pii papae II missa. Regimonti 1886» ἐν ἣ προτάσσει βιογραφίαν τοῦ Λεονάρδου. Ἐκ τῆς βιογραφίας ταύτης ἦντλησε τὰς ὀλίγας εἰδήσεις, ἃς παρέχει ἡμῖν ὁ Σάθας ἐν τῇ Νεοελληνικῇ αὐτοῦ φιλολογίᾳ (σ. 100).

2. Περὶ τῶν ἐκδόσεων τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Λεονάρδου πρβλ. Legrandi Bibl. hell. τοῦ 16 καὶ 19 αἰῶνος τομ. 3 σ. 428 καὶ 429 καὶ τὸν 4 τομ. σ. 57. Ἐτι τὰ προλεγόμενα ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ ἔργου παρὰ Migne (Πατρ. Ἑλλ. τομ. 159 σ. 923) καὶ ἐν Repertoire des sources historiques du moyen age τομ. 2 σ. 2805. Καὶ ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Dethier παρασκευασθέντι ἀλλὰ μὴ ἐκδοθέντι τόμῳ τῶν Monumenta Hungar. hist. XXI μέρ. 1 περιεῖχεται πλὴν ἄλλων κατὰ τὸν Κρουμβάχερ καὶ ἡ «5 Ἡ πολλάκις ἐκδοθεῖσα ἐπιστολή τοῦ Λεονάρδου Χίου περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ παρεκβολῆς τοῦ ἐκδότου (σ. 558—619). 6 Ἡ αὐτὴ ἐπιστολή ἰταλιστὶ κατὰ τὴν ἀρχικὴν ἐκδοσιν τοῦ 1568 (σ. 621—663) (Πρβλ. Κρουμβάχερ κατὰ μετάφρ. Σωτηριάδου ἱστορ. τῆς βυζ. λογ. τομ. Α' σ. 629 πρβλ. ἐτι καὶ σ. 632).

Ἄρχεται δὲ οὕτω·

«Leonardus Chiensis, archiepiscopus Mitylenaeus
Nicolao V Pont Max.

Flere mihi magis licet, beatissime pater».

Συγκρίνοντας τὸ ἐκδεδόμενον τοῦτο κείμενον τοῦ Λεονάρδου τοῦ Χίου περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸ ἡμέτερον κείμενον τοῦ Langen παρατηροῦμεν ὅτι τὸ κείμενον τοῦ Langen οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ περίληψις τις, ἄνευ οὐδεμιᾶς αὐτενεργείας, τοῦ κειμένου τοῦ Λεονάρδου.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων γίνεται δῆλον ὅτι τὸ κείμενον τοῦ Langen περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπερ δὲν εἶνε πρωτότυπον ἀλλ' ἡπλή περίληψις ἄνευ αὐτενεργείας τοῦ περὶ ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔργου τοῦ Λεονάρδου τοῦ Χίου, ἔχει ἐκδοθῆ τύποις τριῶν καὶ ἐπομένως δὲν εἶνε ἄξιον ἐκδόσεως. Δυστυχῶς δὲν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ τύποις ἐκδεδομένον κείμενον τοῦ Langen, ὅποτε ἡ σύγκρισις τούτου πρὸς τὸ ἡμέτερον καὶ ἡ εὔρεσις τῶν τυχόν διαφορῶν μεταξὺ τῶν δύο τούτων κειμένων ἤθελεν εἶσθαι εὐκολωτάτη, ἡ ἀλλ' ὅσον μεγάλα καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι εἶνε αἱ διαφοραὶ μεταξὺ τοῦ ἡμετέρου κειμένου καὶ τοῦ τύποις ἐκδεδομένου, ὑπόθεσις ἡ ὅποια βεβχίως πρέπει νὰ θεωρηθῆ ἡπιθανωτάτη, δὲν δύνανται αὐταὶ νὰ δικαιολογήσωσι τὴν ἔκδοσιν καὶ τοῦ ἡμετέρου κειμένου, ἀφοῦ μάλιστα τούτου ἐλλείπει τὸ τέλος μὴ ἀντιγραφέν.

Κ. Ι. Δ.

1. Ν. Ἑλλην. τομ. 5 τοῦ 1908 σ. 192.